

6516

184367

K 6516

1934

МОЛОДНЯК

1927
4330/4.

ЛІТЕРАТУРНО
МИСТЕЦЬКИЙ
ТА
ГРОМАДСЬКО
ПОЛІТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА

ЖОВТЕНЬ

№ 10

1 9 2 7

ЦКЛКСМУ ≡ ХАРКІВ

Ціна 50 коп.

Журнал продають у всіх книга
видавництв та кіосках Контрагентів
:: :: :: Друку на Україні :: :: ::

3482

V.N. Karazin Kharkiv National University



00534092

3

Комсомольські та літературні організації, літературні та мистецькі студії, культосвітні установи, клуби, ВУЗ'и, шко- **ВСІ** повинні передплачувати щомісячний ли, читальні, ілюстрований, літературно-мистець- : : кий та громадсько-політичний журнал-місячник : :

МОЛОДНЯК

ОРГАН ЦК ЛКСМУ

За редакцією: Зарви І., Лимаря В., Масенка Т.,
Хвилі Андр., Усенка Пав. (відп. редактор)

ОСНОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ:

1. Літературно-художній — (оповідання, розділи з романів, повісті, п'єси, нариси, етюди, переклади з зразкових новин чужою мовою літератури, вірші, поеми).
2. Літературно-критичний — (статті, розвідки, літературні портрети).
3. Розділ літнавчання.
4. Суспільно-політичний — (статті, нариси, огляди).
5. Сатири й гумору — (фейлетони на літературні теми, пародії, шаржі, літусмішки).
6. Побутовий — (статті, нариси, листи з периферії).
7. Хроніка — літературно-мистецька (закордонна, столична, провінційальна).
8. Бібліографія — та низка інших розділів.

Наші співробітники:

Багмут І., Білокриницький С., Бойко І., Брянців-Ровинський, Влизько О., Вухналь Ю., Гончаренко Ів. (Лубні), Голота Петро, Гордієнко Дм., Гримайло Я., Даніман Б., Десняк В., Дієв Марко (Запоріжжя), Донченко Олександр, Дубовик М. (м. Дніпропетровське), Дукин М., Заліський П., Зарва І., Затонський В., Клочя Ан., Коваленко Б. (Київ), Косарик-Коваленко Дм., Ковтун Ів., Кожушний Марко, Конторин О., Корнійчук О., Коряк В., Кузьмич В., Кундзіч Олександр, Кулик Ів., Кириленко Ів., Ладен О., Лакіза П., Лимар В., Ліберман Д. (Стара Бухара), Масенко Терень, Момот Ів., Новиков Г. (Кривий Ріг), Новицький М., Овчаров Г., Озерний Т., Падівець Ів. (Кремінчук), Первомайський Леонід, Пучечо Макароні, Радченко П., Рудерман М. (Москва), Сидоров А., Скрипник Л. (Сталіно), Скрипник М., Смілянський Л., Таран Ф., Теодор Орисіо, Толкачев П. (Азербайджан), Усенко Пав., Фурер В., Шевченко Ів., Шеремет М., Шульга-Шульженко М. (Умань), Хвиля Андр., Худяк В. (Донбас), Філіпов, Фомин Євген (Херсон), Юринцев В.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік	4 карб.
На 6 міс.	2 " "
На 3 "	1 " 10 коп.
На 1 "	— " 40 "
Ціна окремого № (в роздр. продажу) — 50 коп.	

„МОЛОДНЯК“ — виходить на початку місяця (1—5 числа)
на 7—9 друкованих аркушів (112—144 стор.).

Журнал продають у всіх залізничних кіосках Контрагентства Друку на Україні.

Передплату надсилати на адресу: м. Харків, Пушкінська вул., № 24
(поштова скринька 300), Видавництво „РАДЯНСЬКЕ СЕЛО“,
журнал **„МОЛОДНЯК“**

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ТА ГРОМАДСЬКО-
ПОЛІТИЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК
ОРГАН ЦК ЛКСМУ

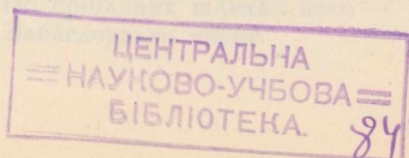
ЗА РЕДАКЦІЄЮ

І. ЗАРВИ, В. ЛИМАРЯ, Т. МАСЕНКА,
Андр. ХВИЛІ, Пав. УСЕНКА

№ 10

ЖОВТЕНЬ 1927

ХАРКІВ



84367

55 68

Укрголовліт № 69067/кв.
Друкарня ВУЦВК'у
„Червоний Друк“
Зам. № 4651—2000

Олекса Влизько

БАЛАДА ПРО ОСІННЬОГО КАСИРА

I.

Б'ється птахом скажений жар
Об стілець і важкий бювар,
І папери скриплять,
Мов крук,
В лихоманці — трясці рук.
І не серце —
Кривавий вир,
Мов закутий у клітці звір.
І в агонії юних літ
В заграбований б'ється лід,
Обрахунків, grosбухів, кас,
Догорівши, як в лямпі гас.

II.

Ну й куди його діти це,
Зав'язати яким кінцем,
Що кричить і зове давно
У маленьке твоє вікно,
На потопа осінніх площ
В лихтариний вогнений дощ,
І за комір зрива. —
Мов крант антраментовий груз, —
В джаз-банд...
В ресторани... фокстрот... вино...
Чуєш кличе тебе вікно!?

III.

А папери скриплять, мов крук,
В лихоманці — трясці рук —
Кожен вексель і кожен банкнот
Закріплює останній шкот.
На твоєму, на кораблі,
Що зривається од землі
І до синіх летить нірван —
Де міжзоряний караван
Розтягнувшись на верстви вряд
Твій талан в золотий Багдад.
По срібляних шляхах несе —
Забагачувати кисет.

IV.

Кожен вексель
І кожен банкнот
Закріплює останній шкот.
Це прорвавши бурун — терпець,
Заховавши бугшприт в комірець,
Розпустивши вітрила пальто
Ти пливеш з берегів сальдо
На осінній холодний дощ,
Од розбитих сталевих кас,
Як розбитий у шторм баркас!

V.

Як розбитий у шторм баркас
Од розбитих сталевих кас,
Ти приплив і в затоку став
„Іподромних“ столів і лав,
Де на кониках лютих вад
Возять золото в твій Багдад.

VI.

Возять золото в твій Багдад...
І в кишені Шехерезад. —
Ось одна за столом стає, —
Твоє серце й банкноти п'є
І закоханий в ню дивак
Ти останній кладеш п'ятак
І останній п'ятак твій б'є
Елегантним жестом круп'є.

VII.

На твоєму обличчі
— піт,
На твоєму обличчі
— лід,
Це останній твій рух і
— хід,
Це загуба юнацьких
— літ!
Розпадається твій баркас: —
До grosбухів, рахунків, кас
Не вернутись тобі уже,
Як одрізаному ножем...

VIII.

Сипле золотом осінь в сквер...
— Ну й куди його йти тепер!..
Стогне вітер і на траву
Од алеї жбурля жорству...
— Ну й куди його йти тепер?!..
.....

IX.

Тихий постріл
...І револьвер...

X.

...Пахне золотом сквер...

Київ, 1927

Євген Фомин

ПОСВЯТА

Уривок із поеми „Берислав“

... І грянул бой, полтавський бой...

А. Пушкін.

О, ти, наївне дитинча—
Дочка бурхливої країни!—
Тобі надхненні ці години,
Що м'яко тануть, як свіча.

Твій спокій часто утікав
Від тебе з теплої кімнати.
Не раз тебе тримтяча мати
У лбох носила на руках.

Тому, прийми немудрих слів
Чуттям облитую в'язанку.—
Їх не навіяли м'ні сни.

На цій оновленій землі—
Аж до вселюдського світанку
Про дні ці пам'ять хорони.

Терень Масенко

ІЗ ЦИКЛУ „ЛІРИКА МОРЯ“

Альбатроси мої, альбатроси!
Синіх бур молоді вістуни...
Вашим братом—одважним матросом
Не судилося бути мені.

Альбатроси мої, альбатроси!
Кажуть—груди мої не такі,
Щоб завжди підставляти під грози
І під хвилі солоні, важкі.

Альбатроси мої, альбатроси!
Вам печаль молодую повім:
Кажуть — ніжна, лукавая осінь
Зазирає в пісні степові.

Альбатроси мої, альбатроси!
Та які ж вони всі чудаки:
Буду я комсомольцем—матросом
До загину на хвилях важких.

І ніколи засмучена осінь
Не наллє в моє серце нудьги...
Альбатроси мої, альбатроси,
Побратими мої дорогі!..

Харакс, ІХ. 1927

Л. Первомайський

СТРИЧНІ ПОТЯГИ

Пообабіч ліси, полотно залізничне,
Берестки, ясени... нависає гілля.
Потяг лунко промчить, потяг владно покличе
— На поля!

У полях колоски. Полотно залізничне.
У полях сон віків і слюзинки роси.
Потяг тишу промчить, потяг лунко покличе
— У ліси!

Пролетять, просвистять, проминуть семафори.
Різні станції—в лісі, а друга в степу...
Може марить там хтось про невидане море
І про ранки над морем, що лебедів пух.

Може мариться так і до ранку не спиться,
Над вікном ясенове звисає гілля.
За вокзалом горять золоті зоряниці,
За вокзалом упали безкраї поля.

У вагоннім вікні незнайоме обличчя...
Хто? Не знаю... А радість—життя віддаси!
Паротяги гудуть і по різному кличуть
— На поля! У ліси!

Мерефа-Червоноград

М. Шульга-Шульженко

РОЗЛУКА

На станції вогні, на станції вагони,
Вклоняються у путь розмаяну, німу.
... Невже ж це ти в останнє на пероні,
Невже я сам поїду у пільму?

Цвітуть поля в осінньому зідханні...
Де певно сходять кров'ю пшениці.
Ах, нащо ти у чорному убранні?
Ах, нащо в тебе сльози на щоці?

Тече зоря сріблом на голі віти
І дерева шумлять, шумлять...
Ну, що ж, я полечу в степи, де вітер,
Ну, що ж, прощай, товаришко моя!

Та знай, кохана, скоро повернуся,
Нехай-но лиш поборем ворогів.
І потяг рушив, тихо похитнувшись,
Тужливо в рейках пісню продзвенів...

На станції вогні, на станції вагони
Та осінь гола, осінь за вікном.
Сумує степ, упавши на долоні,
І ти махаєш вслід заплаканим платком.

Анатоль Олійник

* * *

Зажурився дід мій сивоусий,
Не зустрів і не пізнав мене.
Ой, загрузло сонце у кожусі
І його, як сонячника, гне.

Діда дні, мов горобці обсіли—
І надвечір випили всього.
Вуси ж, як зламані крила...
А колись козак він був... ого!

Спопеліли очі йому бистрі,
А на голову лягли сніги.
Бив урядник його і пристав,
І сусіди були вороги.

Діду, діду мій старий, ласкавий,
Усміхни потьмарене лице—
Бачиш небо он яке заграє...
Повернувся твій онук стрільцем.

Теодор Орісіо

СПОГАД

З книги „Протуберанці серця“

Вели розстрілювать... Я був тоді один...
Світив над ставом місяць для щасливих...
Запам'ятався так ясно плеск води,
І шум осик, десь зверху, полохливий...

І кожний гомін і легенький звук
Усеньким серцем я ловив здавалось,
І так відчув яскраво, що живу,
Що ще життя струна не обірвалась.

І йшов вперед... Я знав, що жити—мить
І не лічив свої останні кроки—
Я знав, що вмеру, там де граніт німий,
Де від обриву простяглись осоки...

Так

хтілось

жить...

Та лиш куточки губ,
Гарячих губ, без слова, міцно стислись...
Минув двори... І в тіні на лузі
Під гіллям верб один... Я став... замисливсь...

Конала мить юнацького життя
І іскри дум в бездум'ї потопились.
Прогнув далеко десь коханий паротят
І вже в останнє схвилював все тіло.

— Не хочеш далі йти, то й тут ізробим ми...
Шкрябни, хай більш в комунію не лізе...
Текла півмертва мить...

і раптом погляд мій

Відбиток місяця побачив на залізі...

Рука звелась... Чи впав я, чи не впав,
Згадати важко—мозок в прірву кинувсь.
... Прокинувся я—то ніби довго спав...
І ще відчув, мов колунав
хто в спині...

... З трави я глянув на срібляну ніч,
Далінь була така ясна, прозора.
Заворушилось знов бажання жить в мені,
Як в небі ворушились зорі...

ДО ДІВЧИНИ ЛИСТ

Знайомі очі, риси
І кучері в обличчя.
Любов'ю серце тисне,
Сказати слово—кличе!

Дівчино моя люба,
Ніяк я не забуду
— Твої рожеві губи,
— Твої дівочі груди.

Над гаєм згадка впала...
Гей, дні—моя утома
Дороги димом стали—
Шляхи мої додому.

А знаю, знаю, вечір
Як вітер лиця студе—
— Твої любовні речі,
— Промови у сельбуді.

А я тепер не знаю,
Про віщо в вас доклади
І що там розбирають
На сельбудянській раді.

А я тепер не чую,
Як осінь пада листом,
З тобою не жартую,
З твоїм дрібним намистом.

Над горами, над лугом
Снують вітри прядиво.
Тут люди, мила, другі,
Тут інші мотиви.

Такі сухотні лиця...
— Гладкі і в паху фарби,
— Де я, ІНО й столиця,
І дим заводів, фабрик.

Панель, авто, дороги...
Людський гігантський вулій
І панночок тривога
За цілість редикюлів.

Як ранню шум берези
Протне, поріже тишу,
Покинь складати тези,
Листа мені напишеш.

Та цур! Плачу ж багато.
(Я думаю, що буде)
Пиши про сільську раду,
Роботу у сельбуді.

Між іншим: йде червона
Десята осінь в сонці...
Простеж за самогоном
Партійців, комсомольців.

Микола Ковальчук

* * *

В глузу ніч,
В сутінь кошлату
Прокидаючись декілька раз—
Я не можу ніяк пригадати
Скільки гонів роз'єднує нас.

О, далека, хороша...
Вже літо
Тихо дзвонить косою в степу
Та думки мої сам я розвітрив,
Мов кульбаби замріяний пух!

А тепер не зберу їх до купи
І одна лиш мене стереже,
Що любови не знайдеш, не купиш
За красивий і роблений жест.

Ну, а ми, нерозумні хлоп'ята,
В двадцять років, під радісний сміх
Так, рукою махнувши, тратим
І себе,
І подруг своїх.

Тільки зменшує в грудях екстазу
І хоч будемо ми не одні—
Все ж заплачуть у серці образи
Молодих і незнаних днів.

І тому-то, коли сине літо
Тихо дзвонить у роках моїх—
Так боюся себе розгубити
І знесиленим впасти до ніг.

Я хотів би, крізь дні і загати,
Помилившись багато раз,
Знов до тебе прийти і сказати,
Що ніщо
Не розлучить нас.

Лубні

Микола Ушаков

ВЕСНА-ВБИРАЛЬНИЦЯ

Пил кімнати
й колотнеча,
Ти проходиш навпролом

Тріском щіток,
Стягом клечань,
Гуся ламаним крилом.
Гардероб і глузд Європи,—
Ті, що в „сейфах“ у міщан

Ми розвісим,
як салопи,
на балконах
і кущах,—

Ми зметем снагою волі,—
(бо не кволі, не слабії),
теплу м'якотину молі
і метеликів сліпих.

Під гармидер перехрестний,—
дзвін немитого вікна,—
зріють всюди,
зріють весни,—
всім вбиральниці весна.—

*

Наша
взявши віхоть—птицю
підіймається вверх
у червоній,
у спідниці
на десятій,
на поверх.

Попідтикавши

подоли

Павутиння рве в вуглу
і мигоче

лікоть голий

По замурзаному склу.

Знизу—

підлікотник білий,

зверху—

стеля підвелась,—

а твсе котяче тіло
тепла плахта обвила.

Ех,

співай

і в цих сутінках
жмакай м'язами руки,—
ці—

подерті соломинки,—

ці—облузані квітки,
ці—
полички із речами,
цю—
рожеву
каламуть,
де добродійні міщани
над гітарами гудуть.

Авторизований переклад із
російської мови Ол. Влизька

Іван Гончаренко

ДО МІСТА

І осталася мати одна
На шляху у осінньому полі.
В серці матери туга і болі
По розгублених дітях—синах.

Люба, нене, прости не клени
Молодого і рідного сина—
Він тебе назавжди не покинув,
Він приїде, покоханий син,
Коли захід нової весни
Синій вечір змалює в калину.

А тепер він просторами йде.
В нього вистачить радості, крові.
Син твій пише, що знову прийде,
І казав же, що вернеться знову.

Розпрощалася мати з сином:
Сину мій, вибивайся між люди...
І твій син безумовно ростиме,
І твій син безумовно прибуде.

Ніжин

ПЛЕНУМ

Оповідання

Коли б йому стріти кого на вулиці та сірника на цигарку взяти. У старій голові й пам'ять мов із старого міха полова—віється по дорозі. Вийшов із хати та зятеву дитину з лозовим возочком узяв і за руку боязку Палазю, а сірники так і забув: запаморочили зятеві діти голову дідові, і не взяв сірників. Уже й здорові, а звели вдома гармидер, у голові крутиться. Самі баби на базар ідуть, а курящих нікого.

— А ти лежи мені тут—не совайся, бо з возка, дурне, звалишся... А мамка тоді нас із тобою з дому вижене й будемо ми безробі-і-тні... Скоротить нас по штату мамка—і старого й малого... Лежи. Спи.

Співуча Палазя собі підспівує, рвучи свинячу лободу під парканом:

— Це мамі для Васька, обмішає йому на їжу.

Сонце починає припикати й старий Самійлів кладе кашкета в плетений візок до дитини, що поволі собі засипає.

— Гей, ти, вишпарку, йди-но старому безпам'ятному сірника позич, бо ми свої забули—три голови й усі не до діла. Йди, не бійся, по губах не надаю, хоч би й слід було ці штаненята скинути, щоб і зовсім голе було, та добрячою лозиною пошмагати.

Хлоп'я подає дідові цигарку припалити. Воно лиш одного сірника потягло в матері, об скло витерло, от і палить. Старий довго смочке, нарешті, віддає хлопцеві його „бичка“ й рушає далі.

— Вчора цицьку ссало, а сьогодні—дивись—махру смочке... Батько теж розумний—з депа по шабаші прийде, а синок табаку висмалив—от і режим економії... Жалуй його, тату, жалуй, бо воно ж у тебе не просте—з золота... Милуй його, так воно з тебе за п'ять літ жили по-витагує. А потім і не схаменешся—йде до тебе, за руку веде: „Годуйте, тату, бо я безробітний, то з чого жінці їсти даватиму“... Скрізь це повелося, і нас, Палазю, з тобою не минуло.

А дівча одною рукою зілля держить, а другою хустку напинає.

— Що не минуло, дідусю?

— Лихо не минуло. Сама довідаєшся сьогодні.

Вона невдоволена. Вона заперечує дідові:

— А казали ж, що сьогодні свято в нас: татові п'ятдесят років сьогодні минуло.

Вона бере серйозний вигляд, аж на очі напинає хустинку й махає рукою в такт ході.

— Побачиш, дитино, сьогодні такий празник, що й на старості його згадаєш...

— Здорові, товаришу... У пестуни зятьок пошив?

Стоїть проти Самійлова, на костур спирається і від сонця держить долоню над очима. Інвалід із столярів. Переїхало йому позаторік вантажною вагонеткою в депі ногу—тепер страхаса на пенсії держить. —Біда,—каже,—то гаразд платили, а тепер усе скидають, якби в мене сім'я, як у вашого зятя, і не знаю вже, що й робили б. Та, на щастя, всіх моїх сипняк у двадцятім мобілізував на небесний хронт, то легше тепер: на мене вистачає... Він завжди на це скаржиться. Самійлів спинив возок у затінку і стис товаришеві жорсткі й грубі, що торічні картоплини, пучки. Сіли під парканом на моріжку.

— То зять уже на роботі?

— Та... ходить. На ноги хворіє.

— Що ж, стара кістка, то й курорти не допомогли?

— Та ні, трохи краще. Після грипу йому в ноги пішло. Посиляли на курорт—одійшов трохи... Так—дужий, а от ноги... Та ще після курортів думати почав.

Інвалід здивовано глянув на Самійлова:

— Про що думати?

— Про все. Прийде з роботи, сяде й мовчить. Потім піде кудись і повернеться надвечір і парканів хоч і не ловить, а дух із нього, як із горілчаного барила. До дочок:

— „А вас вигодував“... Кричить. А тим що? „Спасибі,—кажуть,—вигодували“... Повертять хвостами, перед дзеркалом покрутяться і—гуляти... А він знову сидить і думає. На курортах його навчили...

Трохи мовчать. Далі інвалід виймає бляшанку з махоркою. Запалює.

— То ви собі з онуками ходячу конференцію втіяли?

— Авже ж, коли тут що муляє, то хоч до дитини серце одведеш.

— Хіба й досі що муляє?

Самійлів потягнув кілька разів цигарку й кинув недокурка в порох, плюнувши йому в слід.

— У нас таке й не переводилося,—відповідає він, дивлячись убік по вулиці,—сьогодні приїхав опудало до батька празник справляти. Народження сьогодні справляє зять і його принесло як раз...

— Це той, що у військовій школі в Одесі?

— Вигнали вже й звідти. За яких два місяці встиг і там накоїти. Кінчив було тут фезеу і вже на самоточку поставили, а потім—звольте: поїду у військову вчитися. В носі парубкові закололо. Я сорок літ дахи фарбував і батько його мабуть більше, як три десятки по гудку схоплюється, а йому приспичило: „Не хочу“—й поїхав. Та їдь же ти, сучий сину, хоч до самого диявола, та потім не просися до батька... А в нього саме на це й вийшло: у школі завинив—вигнали, йти нікуди, а в животі бурчить. От і прийшла коза до воза. А в батька шия, хоч і стара, а дужа—видержить... Спробуй синові що сказати, то завтра слава містом, як бур'ян уродить. Зятеві це не до душі й не пожене, й годуватиме крім п'ятьох ще й шостого.

Інвалід виводив у поросі костуром визерунки. Палазя виправляла постіль у возку. Всі мовчали. Над усіма тяжила думка. Перший промовив інвалід:

— Знайде хлопець собі роботу, ще й до помочи стане старому. Ось побачите...

— Не знайде, бо й не шукатиме: призвуть його цієї осені.

— То про що ж мова? Заберуть, то й кінчиться на тім усе.

— Це ще не все. В Одесі два місяці жив, то вже не сам приїхав.

— Он як. Невже яку обстрижену овечку на батькову шию привіз?

— Авже ж...

— Це нічого,—надумався раптом інвалід: у нього все по моді, значить скоро розведеться... От лише роздивиться краще.

Самійлів хитнув головою.

— Не встигне: не лишилося і місяця до служби.

— Хай поспішає... Та хіба на це багато треба... Ви його нащипуйте...

Інвалід скося поглянув на Самійлова. Той звівся на весь свій величезний зріст. Показав на зятеву хату:

— Не буде цього. Коли взяв, то й живи. Цяцька вона йому—га?..

Інвалід винувато всміхався. Вони також не кваплячись розійшлися, як і зустрілися. Самійлів повернув додому і зігнута над візком спина

його довго бовваніла по вулиці, то виростаючи, то знову зникаючи у вибухах пороку, що його навмисно здіймала позаду Палазя.

... Промчав над виселком обідній гудок, одмірявши, як і завжди, половину палючого, вогкого од поту робочого дня.

* * *

Смерком прийшов він. Зранку цілий день провештався містом, не знаючи, до чого прикласти рук. Спокійно відчинив хвіртку, і його, Прокопові плечі немов стислися, повужчали, та ще менше простору стало в грудях... Та закинув чуприну назад і подався до садку, де чув голоси й веселі вигуки.

Знав, що в батька сьогодні буде весело, що всі до нього будуть привітні. Тому й проблукав день у місті, щоб діждатись слушного часу.

Сидючи на лаві, Чернюк почув ходу за спиною, оглянувся. Син. Хоч і стемніло, але впізнав юнацьку виправку й закинутий Прокопів чуб.

Непочату чарку знову поставив на стіл.

— А, он де дивіться, ще один, восьмий з живих, не забув, прийшов на батьків празник.

За столом під вишнями, немов конференція, вишикувались на лавах старші сини, двоє з жінками, четверо старих Чернюкових товаришів по роботі виблискували очима, втираючи змокрілі в горілці вуса. На другім кінці—дочки; все вставали до малечі, що голосно бавилась на трав в садку.

— Спасибі, сину, що й ти не тікаєш од нас, зрадів я, почувши твою ходу.

Був він кремезний, як чавуновий величезний варстат, що вже тридцятий рік слухався його твердої руки. За ним і всі постановили повні чарки на стіл та чекали, що скаже. Сама мати старанно припадала над тарілкою та серветкою, нишком втирала з очей раптовий блиск.

А дочки побігли чомусь до дітей, хоч там і було спокійно.

— Це мій восьмий, кажу. Він із тих, що не прийшли сьогодні до мене, та цей, хоч пізно завітав, а тих двох зовсім не буде. Не чекай їх, стара, не прийдуть зовсім: одного німці за гетьмана згноїли на Пинських багниках, а другий...

Мати враз підвелася і, позбиравши порожні тарілки, понесла швиденько до хати. Чернюк подивився услід:

— Мати вона, то й тепер іноді за ними плаче. Обох їх жалко. Так от, той другий в Америці мільйонерам чоботи чистить... Краще поклали були б його на полі комуністи, як інших крицею частували...

Прокіп стояв собі біля столу та дивився нетерпляче на чарку, що йому поставили. А гості вмовляли старого, щоб кинув мертвих та пив би за тих, хто є. Але він не вгавав. Чарки не зломали його натури, бо ще був міцний, хоч і взялася за довгі роки чуприна його срібною памороззю. Обняв Прокопа й тричі вони поцілувалися, а потім усі проковтнули чарки. Старого, пекло до розмови.

— Кажу ж бо вам, що за п'ятдесят літ я став багатий, знайшлося в мене й для Петлюри кого взяти, і в більшовиках ранніх пропав один, і для комуни в мене є—он де комсомол мій,—показав пучкою в садок,—а гей, там, кози, йдїть до столу.

Та дочкам було ніяково й вони собі вовтузились біля дітей: не бажали вони йти на вид.

— Де ж ви там!..—гукав Чернюк.

ага принісла лампу. На скло падали метелики.

— А нащо їх гукаєш. Потрібні вони тобі? Дивись, як цікаво їм тут із випиваками... А як же...

Тоді почав найстаріший з гостей. Узяв за плечі Чернюка, немов бажав сказати, що, мовляв, хоч ти й сивий, а проти мене—ти ще юнак.

— Ти не хвалися,—промовив він роздумливо,—не хвалися, що багатий на дітей. Сьогодні ти зібрав, дивись, який пленум: самих синів четверо і з дружинами, а вдома в них ще по стільки. А там у садку дочки—наливаються, брате, досягають... А ще у хаті в колисці спить найщасливіший. Одні вже біля діла, а інших поки ти обходиш, то й сивий тобі з голови полізе. Пам'янеш моє слово. Ти наставляв, як робити старших, та й молодші твоєї науки не минуть... Так ото ж, сини й дочки, коли батько впаде на порозі десь у цеху, то зберіть і знову отакий пленум та погризяться на ньому, як звірі за халупу, що з неї порохня вже віється, за садок, де висихають уже дуплинасті яблуні, розберіть батькові молотки та зубила й почастьте один одного по ребрах—не бійтеся: суд вас завжди помирить. А батько вашої ганьби не почує.

Старші сини одкиувались головами, а Прокіп уперто дивився на матір, наче очима хотів перекинути їй свою нетерплячість. Ось вона кінчила розмову з невістками, подумала хвилину, а потім згадавши про щось, змела настільник біля чоловіка й шепнула, немов між ділом, щоб не пив більш, бо підуть гості, то й за діло має подумати. Ще й кивнула йому на Прокопа.

— Не кажіть,—звертався Чернюк до гостей,—вони ж обидва партійні, то ще хіба подеруться за двори, як схочуть людей потішити.

— Може й годі про це,—зауважив один із синів, що для них неприємна була ця розмова,—коли ще воно там щось буде, а ми вже тепер непокоїмось.

— І правда,—підхопився Чернюк,—а ну, щоб горе забути...

Він наливав чарки, щоб йому ще п'ятдесят прожити.

Лямпа ледве боролася з темрявою.

Вишняк рясно обступав і трусив своїм дужим грубим гіллям, будім чийсь кремезні, жилаві м'язи підпирали від тиску темряву, щоб не впала, буває, своєю вагою на веселих людей.

День на завтра мав бути робочий, то й не сиділи до-пізна. Перервавши безконечні розмови, гості пішли додому. Лишилися на якийсь час старші сини з дружинами. Як провів Чернюк гостей до воріт, повернувся до столу й важко сів на ослін, зідхнувши всіма грудьми. Аж тепер лише гостро й виразно почув він десь глибоко в руках і ногах, як здорово натрудив він своє завчасно постаріле тіло. Згадав, що й за роботою в цеху, він часто сідав біля варстата і хвилинами чекав, поки відійдуть од утоми ноги й світ поясніє в очах. „Це ж те,—подумав він,—про що говорив зараз товариш“.

— Ну, кажи ж сину—довго тебе не було,—що ти бачив і наїздив собі?..

Старший Самійлів, що мовчав увесь вечір, тепер підхопив:

— Про що там казати... був десь на людях, а тепер до тебе вернув.

Дружина Чернюкова принесла окріп у полумисковій перемивати посуд. Вона стежила уважно за розмовою.

— То хіба вже наука твоя кінчилась так швидко, що ти вже на свободі?—питався знову батько, хоч і знав уже, що йому скаже на це син.

— Для мене кінчилась, тату: кинув її, бо за два місяці мало не з'їла мене.

— Що ж, чи годують не добре, чи наука не до серця?
— Ні, не воно, тату: свободи немає, а я її там шукав.
— Виходить, ошибка вийшла. А тепер же як, сину?
— Призвуть мене в-осени до кадрових...
— Не буде тобі й там свободи, побачиш сам.
— Я не об тім, тату...
— А що в тебе?
— Просити хотів вас...
— Кажи...
— Одружений я...
— Це вже я чув... до тебе люди переказували... То що ж, жінок хіба в кадрові не беруть...

— І що ти йому сп'яна мелеш?—озвалась мати,—він тобі про діло, а ти не до речі коверзуєш...

І тоді старому гнівний клубок підкотився під груди. Гостру образу відчув од слів дружини.

— То що ж я за вас в ярмо підставлятиму шию? Самих обходив та ще й жінок маю годувати! То й не говори до вас, так по-вашому?

Слова його гриміли, бо мав дужий напрочуд голос. Всі похилили голови. Були невдоволені й потомлені.

— Я вас тридцять год із злиднів тягнув, аж очі мені часом на чоло випирало. За вас у хвороби себе загнав. То, як шкапа, маю впасти на кучу гарячої стружки біля варстату, так ви думаєте? А може мені це набридло! Може й мені можна свободи за тридцять літ забажати?

Голос його підносився.

— З'їсти мене живцем хочете...

Прокіп мовчки слухав, а далі таки і вставив, дивлячись просто й спокійно на батька:

— Я не хочу, тату, щоб ви за мене хворіли на роботі, а бажав лише спитатись у вас за дружину... поки мій строк мине в армії. Коли ж ні, то й на тому кінець.

Старому запалали очі й посиніло лице:

— Ось тобі, сину, візьми... мати ним хліб нарізала вам—та пирни мене сюди, коли ж не схочеш, то я й сам дістану себе...

— Тату!.. закричала Палазя.

Прокіп хитнувся в бік, мов на нього окропом линує хто, а старші сини вхопили батька за руки, забрали ніж та вмовляли його, щоб заспокоївся, бо всі ж вони ладні зробити по його слову.

Лише дід Самійлів був, що той мудрець, спокійний. Він протягнув до зятя довгу, худу руку.

— А ножа, ти, розумний, і в руки не бери, бо ж старих цим не здивуєш, а малечу навіки залякаєш, каліками підуть. Упрігся, то й тягни, не вибрикуй, тягни, як мотор, що твого варстата рушить.

Старші сини вмовляли батька, а він обхопив руками сиву чуприну й поклався головою на стіл...

Коли Прокіп поволі виходив із батькового дворища, його на воротах здогнала мати, ловила за руку й благала, щоб не сердився на батька, щоб привозив дружину, бо:

— Він нічого... він казав: „хай“—чуєш, Прокопе?

Микола Шеремет

ДИТБУДИНОК ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

А. Пинчук

Мабуть разом із раннім сонцем,
Коли нема іще восьми,
Здіймаються над містом сонним
Неугамовні шум і сміх.

І навздогін з високих вікон
Вони біжать по бруку в ліс,—
В будинкові дівчорі видно
І тільки чути голос чийсь...

І все частіше: „тьотя Аня“!..
Не чути далі, хвиля—гам,
Учительку за руку тягне
Хлопча маленьке к малюнкам.

— Ах, тьотя Аня—подивися!
— Ах, тьотя Аня—йди сюди-и!..

І крики неблагано виснуть,
До кожного із них іди.

Це як сказать, аби любови
І щирости надать словам?
Учителька, моя знайома,
В будинку із ІНО була.

І комсомолка, в житніх косах,
В очах—робота і село.
Грубе і ніжне в ній до млости,
До болю кріпко так сплелось.

І не розлучно з нею радість,
Нестримний у майбутнє біг,
І вечорами я поради
Шукав у неї од журби.

Як часто я—друга людина,
Вона як завжди і без змін,
Проходили пауз будинок,
Де не вгаває шум і сміх.

Чернігів, 1927.

ЗЕМЛЯКИ

Е т ю д

Ниже будинку управління, де у вибалочку розташувалися дерев'яні робітничі хатки, біля розлушеного вагона гурт людей, зімкнувшись у говірку зборню, не йшов на спочив.

— Рощот!

Коротке, незвучне слово разом оволоділо десятком грабарів із чорними, як земля, обличчями, з міцними, як дуби, постатями. Цвіркаючи від тютюну, фільтруючи добірну лайку, робочі не корилися лихові, але щось безпорадне і зле вчувалося в голосах десятка людей. Зневажливо й нехотя розмовляє старий чернігівець Гнат.

— Поміркуй лишень... роботи най скільки-сь... а люду тисяч одиннадцять... от і поміркуй... хе, коли б на отаку справу нас десятеро... лушили б червінці, мов кабачки... най ся тоді рощот собаці, що гавкати не звик... хе... чудной народ...

— Чудной, коли б кілка не били... мориш коня, мориш себе, а на кінець, за віз та гей додому... то жарт сказати, промандрувати верстов із тишу.

— А ти не мандруй та сідай на машину...

— Сів би та дерти нема.

— Купи.

З гурту заворушились.

— „Купить“, який... Купим, як того понадобится... вже ж не дивитимемось, як хтось рублі хапатиме...

— То так... а жаль... сказати б не робили, чи не справлялись вчасно—ні... ось землю перерили, колю проклали, он яку!

Перебив Явтух.

— Ну й що, задаром скажеш? За те гроші мав, а завтра ні клопоту, ні роботи...

— Вірно... то подибаємо собі... що, Грідю? Вдома на десятинку сядеш, най ся родить... жіночку притиснеш... то ж бо сумує вона, Катря, га? А ти не соплинь, двосотку в руки та на базар із нею.

З-за клоччя білуватих хмар на синій спокій неба вплив коштрубатий місяць. Задвигкотів унизу і важко прокотився потяг. Кічкас замигтів будинками, а прямо, підіймаючись над чорним горлом скель, могутньо й сміло перекинувся міст. Білий і ніжний марив він як фантастична арка, сплетена з тендітних, визерунків, збудована й кинута в степи. Як дорогий перстень, здіймуть його колись із розвінчаного Дніпра, і останній могікан історії, оспіваний мільйонами балад, почне нове життя.

Явтух зідхнув.

— Усе то воно, брацця, не штука... воно й державі не задурно в скриньку сиплеться... хе, прогодуй та сплати людей, а їх тютю... Землі не видно вдень... а ось, що Ваня встроївся... гнітить мене він... гнітить паразит, як ніхто в світі. Дука, спекулянт, бандит... чи то ж із нужди приповз... чи то ж копійок на душу бракує, га?

У Гната міцно й насмішкувато стислись вуста.

— Земляк, виходить, мой сталося що вдома...

— Сталося... те сталося, що батько насичав... по глотку треба... пить та спекулювати ні за який чорт... і хляпотить сьогодні: „машиною приїхав, машиною і уеду“. Побалакай з ним. Та чи й підступиш, там

шубьонка, брат, я вік грабарювати буду та чи й побачу на плечах у себе, отакий, братік мой, товариць. А чоботи! А часи! А рило! Сто поклонів ударю—не об'їдеш возом за день. Червоне та жирне в сукиного сина, хоч олію бий. „Не їдять мене в бараках підночувувать, уж лучче к девке какой, ілі уж так і бить—номерок без клопов...“

Отруйний сміх пройшов натовпом:

— Ну, раз шубьонка, кажеш, значить усякий клоп на сторону... воноче падло. Спакостить ще...

— Не підходить пальто нашому брату... на плечах товщає, так у голові вужчає... і скаже й прикаже ніби й у толк, ніби й по-розумному, а глянеш із боку, той же Микита в бариновій шляпі... одна біда, що ноги вік немиті...

Гнат присів на ступці вагона.

— Всякому в пальті й не однаково... то вже, брацця, вдача така висока... нема духів, хоч кізяк понюхаю...

— Інтелігенція, одним словом...

Гриша, мовчазний, спокійний чоловічок висякався в хустку.

— Да, діла... вже краще з кізяком возитись, аніж із рошотом... доки робиш—чуєш за спиною спокій. День як день, і руки й ноги звикають, а ось... стоїш і чорт зна... ґрунт хитається... не здумаєш чи залишатись, чи їхати собі геть за вітром...

На це не відповіли.

Сине надбережжя, ілюміноване низкою кольористих вогнів, огорталося тінями душної ночі. Раз-по-раз меланхолійні гудки паровозів із далекої Хортиці розпливались і танули над царством шалених робіт. На горі, де вип'явся обрештованою будовою театр, стояв міський шум, ревли й одбігали спізнілі автобуси на Запоріжжя. Співали недалеко робітничі, на колії рипіла, заливалась гармонь.

Натовп зарухався.

— Моє поштеніє вам, дорогіє земляки!

Чорна фігура в пальті наблизилась і зупинилась, пахкаючи цигаркою.

— Єслі не ошибаюсь,—добавив незнайомець.

Гнат сплюнув убік.

— Здоров... великі очі, що й вночі натрапив.

Людина посміліла й підійшла зовсім близько.

— А-а, Ігнат Савич... і ви тут... я ізвиняюсь, буцой немножко... но що, уж не позор, а нещастя мойо...

— Та видно... чого ж це до нас, а не в номерок?

У Вані плечі піднялись здивовано.

— У номе-ро-ок? Какой номерок? Я—в Зіни.

— А це наладила, чи як?

Руками звів Явтух.

— Довго й ладнати з ним. За комірець і в повітря...

— Ушлий ти, брат... „на повітря...“ сам знаю чіво блукаю...

Гриша посміхнувся стримано, як завжди.

— Ти б, Ванюша, хоч язика не ламав... говори вже по-нашинському... легше якось воно тоді... на живіт... а то як з Вашингтону примчав...

Лице Вані скривилося:

— Ей, грабарва, чув я ізцюдова погонять вас... по-нашому, чи по-вашому, а за комірок і верно, що на повітря. Єто значить „закувала да сіва зозуля“ вам... ну, ладно. Гнат Савич, місто у міня отлічное... знаєте.

Обіззався Гнат:

— Знаю.

Ваня, розстібнувши пальто, кілька разів, рухами звільняючись од тісного коміра, крутнув головою, витяг шию, та придержуючи її рукою:

— Надсмотрщик я. Вот. І єслі хочете—угощу.

— Спасибі. Йшов би ти спать, земляче... Зіна чи хто там у тебе...

— Зіна—дрянь,—крикнув земляк і вообщє не по духу времені дєвок... кромє тово—офіціантка... должнєсть нїзка...

Гурт мовчав, але напружено настроєний проти „чернігівського американця“. Гнат запропонував удруге:

— Завтра на работу, Ваню, спізнишся і влетить од начальства...

— Єто я?

— Ти ж... а хто.

— Подумаєш Купер знайшовся... а схочу й не пойду.

— Воля твоя.

— А што? Мне на волах домой не єхать... ясно...

Мовчки одійшов з гурту кам'яний Явтух і поклав руку на плече землякові.

— Слухай, козачє... он де огні, там Зіна... бачиш?

— Ну?

Ситє лице з набряклим носом повернулося в напрямку моста.

— Йди ти, не музикай тут... ми з волами, ти з клопами та якось і обійдемося... топай.

Нерви йому тримтіли, мимоволі рука стискувала м'якїть плеча Ванюші. Хутко припливала лють.

— Прімі руку, говорю...

Явтух прийняв.

— Ідєш?

— А ти што, землю єту купіл, ілі за халуя в нїх?

Ваня показав на гурт. Підвівся Гнат суворий і чорний.

— Як ти сказав?

— Ну!

— Як ти сказав, сопляк, питаю тебе? Говори, га?

Ваня поточився в бік.

— Халуї,—пояснив Гриша,—або швайцар...

— Он як!

Обличчя земляків зустрілись. Два погляди жадібних і злих уп'ялись дико один в одний. Ззаду озвався Лука:

— Та брєше... він не надсмотрщик, а підмітайло в пивній, щоб я сказивсь...

Ваня раптово випроставсь.

— Гуді пчолка, да что толку, колі зімушка ліха...

— Здорово! А ну стань рака, я підгилю, чи загудиш?

В повітрі махнула рука і вчувся мокрий хряскіт разом. Усе сталося раптово. Натовп, зірвавшись, кинувся наперед.

— Та брось його... най по йому черті гопака втнуть. Дурня побий, а сам лиха того не збавишся.

Важко і глибоко дихав Явтух.

— Це за воли... Вхопив?

Ванюша не говорив, а лежав згорбившись у ногах велетнів земляків. Лице його зчорніло від крови, пальцями він ледве тер попід очима й щоки.

— Шубку підбери... бо в інженери не приймуть, чуєш!

— Підведіть його... він може на подушку хоче...

— Це розвернувся, брат, як у номері з Зіною...

Гриша розштовхав усіх і нахилився.

— Ех, і вмили ви його, Гнате Савичу... коли б ще не той... без решоток словом... ану підіймись, інтелігент.

Ваню звели під руки.

— От і неприємність, братішка... люди ми, як бачиш, свої... інший і каблучком би в лоба, а ми вже по знайомству разок у сякало і квит.

— Ступай та рило змий...

І чорна, вишукано зодягнена людина мовчки відокремилась. Щось невеселе, жалюгідне було в самотній ході цього балбеса, одгодованого й п'яного. І „шубка“ здавалась не його, не впору почеплена на плечі й білий з високими крисами картуз, зсунутий на вухо з кучерями.

Люди сміялись.

— Гість...

— І так досада кругом, ще й він на поклон.

Хтось додав сумно вслід:

— Живе добряче... а так, аби грішми, як попелом...

Явтух чиркнув сірника.

— Мандрює... світ побачити хоче... казав колись: „охота страшная на предмет смотреть... как новое што—умру, а пальцем ткну“...

— Ну й ткнули сьогодні...

Силует Ванюші танув. Раптом виповз на бугорець піску й зупинився обернувшись. Полу пальта відкинув і, витягши пляшку з-за пояса, кілька разів розмашисто хитнув нею над головою. Гурт почув самовдоволені з іронією слова його:

— Ех, ви ж... воли...

Запоріжжя

НА ХОЛОДНІЙ ГОРІ

Фрагменти

I.

Уже над Холодною горою запалюються зорі, біля кінематографу за Кузінським мостом збираються дівчата та хлопці гуртками, біжить на дахові вогненний паротяг світлової реклами й горять йому лихтарі та вікна... Проходять пари вгору до кладовища, а на кладовищі темнота, п'яний дух акації, трави—лободи та могил... Заросли могили лободою, папороттю, а стежки кущами понакривалися. Над одною могилою негасима лампада: „тут покоїться прах дочки нашої—Віри... Вмерла Віра й віри не стало в серцях наших... Упокой, господи, душу раби твоєї... Господи? Ні, немає господа...“ Не написано, а думка така десь глибоко в криївках людської істоти, а на могилі—негасима лампада.

Оксана Миронівна йде додому, зустрічає молодих дівчат із хлопцями „під ручку“, відчуває їхні веселі обличчя, усмішку, балачку очима й куточками вуст і думає: „Віри було б уже... ой-ой, скільки було б! Вже онуки були б“...

Вдома (одноповерховий будинок, у ньому кімната й кухня)—чекає Симон Прокопович. У нього вуса, сиві бакенбарди, голене підборіддя і немає передніх зубів...

— Довго ж ти як, Санько...

— Довго? У Вірочки була...

Мука. Старість в обох, не радість, а горе—обом горе. Була дочка—померла, а більше дітей не було. І до лікарів ходили, радилися, і молилася Оксана Миронівна—не було дітей більше. А хотілося дитини, щоб було маленьке, пицало в колісці, виростало, бігало двором, щоб серце тримтіло: хоч би не вибігло з-за воріт та під колеса? А так і серце не тримить.

Навіть із чужим чоловіком „согрішила“ Оксана Миронівна (думала, Симон винен), думала буде дитина од чужого чоловіка—їй же все одно: її ж буде, не з вулиці... І впевнилася—її вина, безплідною стала, не добрати від чого, з якої причини. Тоді безцільний „гріх“ став гнітити душу, а Симонові боялася сказати, відкритися. Стала ходити на кладовище, на могилу до Вірочки, молитися, бити поклони, плакати. Молилася дивно, по-своєму. І відкидала бога, бо тяжку муку послав їй, і зверталася до нього. Таке було на душі. Якась суміш. Розпалювалася любов, як у всіх бездітних, до чоловіка, до чужих дітей, до всіх дітей, і заздрість тепла й незлісна. Тихо зідхала, дивлячись на білоголове сусідчине дитинча. Щоб сусідка не бачила, приносила з базару гостинця—пряника або цукерок дешевих, семеро на копійку. Цілувала й казки розказувала, які знала, не розказувала страшних, щоб не лякати дитину. Часом і сама вигадувала дивовижні пригоди про зайчиків у лісі про дворового собаку Султана, про голубів, що жили в сусідському дворі у великій просторій голуб'ятні.

Старість надійшла, як непомітно надходить з-за вугла злодій і всаджує ніж у спину. Жили вдвох, а потім сумно стало вечорами довгими зимовими сидіти в хаті, згадувати молодість, балакати про події трудового дня... Дні були такі, як лантух однакових мідних копійок із каси Міськбанку—яку не візьмеш, тільки в неї й є, що лице ниць та обід. День—робота, їжа, сон...

Стали наймати кімнату, а кухню перегородили надвое завіскою і жили там.

II.

За стінкою швець вбиває в підметку кленові цвяшки й співає тоненьким високим голоском, чітко проказує кожне слово. Пісня в нього проста, немудра, як немудре ремесство шевцеве.

Тіло моє в гроб кладуть,

А душу на суд ведуть...

Зідхає швець запалими грудьми і продовжує, несподівано збившись ще вище:

Ой горе, горе мне, превелікоє...

Кожного ранку Симон Прокопович, вмиваючись, чує цю пісню, вже скільки років. Завжди цю зранку, в обід „Гору високу“, а ввечері „Ой, піду я лугом“... Усі сумні та довгі, як дратва, співає їх швець гірким голосом—гірке життя, будь ти не ладне!—п'є...

Мимо царства проходжу,

Гірко плачу і тужу...

Безладний цей швець, а добрий, роботящий, тільки толку з роботи ого немає. Дітей одно одного менше—шестеро, жінка—красуня, а він п'є та працює. Що заробить—пропиває, коли жінка не перехопить грошей. Якщо зранку не похмелиться, сидить над колодкою, схиливши голову, молотка до рук не візьме.

Разве тето есть жона?

Тето ж ідол,—сатана...

Гірше гіршого звучить тоді приспів, стогоном, справжнім болем виринається з грудей шевцевих:

Ох, і горе, горе мне превелікоє...

Симон Прокопович одягає „діжурку“ й форменого кашкета з червоним кантом та значком, будить Оксану МIRONIVNU й іде на роботу... Це ще рано. Двір спить, тільки швець тягне дратву й співає.

— Здоров, Марку!

— Здоров, Симоне!

— Співаєш?

— Співаю.

— Ну співай...

— Ступай!

Що-ранку така балачка.

Симон Прокопович іде, а Марко знов-таки тягне дратву.

Під Кузинським мостом шиплять паровози й кує „кукушка“. Далина засемафорена, у стрілках та лихтарях уся, стоять вагони довгими шерегами, червоними, жовтими, зеленими, як військові колони на плацдармі—на запасних путях. Тхне жужелицею... Знайомий і приємний дух! Після дощу, або як впаде роса, тхне жужелиця дивними пахощами, наче суміш шахти та вогненного паровозного черева.

Йдуть робітники з Павлівки, Іванівки, Холодної гори, йдуть до паровозних майстерень, на керамичний завод, до трамвайного парку, на броварню...

— Драстуй!

— Здоров...

Сезонники проходять, малярі мулярі, та чорнороби. З ночліжного дому біля Пискунівської левади на розі Благбазу бездомні виходять,—роботи шукати, жебрачити, мантачити, з столиків тягати, карманити, уркаганити.

Сонце за пірчастою хмарею з-за ВУЦВК'у визирає, прохолода й довгі тіні на брукові, пил поміж камінням. Пролітає „токопровід“ із

парку на площу Рози, затишує хід, Симон Прокопович зіскакує й теж на площу до центральної станції трамваїв.

На площі вже кондуктори, кондукторші, вагоноводці, контролери, з'їжджаються вагони з парків, метуть убиральники порох із бруку та панелів, пролітає поштовий грузовик, тахає мотоциклетка, пускає за собою дух бензини. Починається рух, одкривають свої шухляди продавці цигарок, починається день... Сідає Симон Прокопович у вагон, звичною рукою—раз! Ногою дзвоник дістане—дзелень-дзень! Дзень!—пішов трамвай перевозити натовп... Вже черги стоять... черги, черги, черги... А над усім сонце блищить, як шолом пожежника, і повітря, як малиновий сік...

III.

Квартирю прийшов наймати безвусий, молодий, у рогових великих окулярах і з льюлькою в роті. Не торгувався, не умовлявся. Сказав: перебираюся—і лишив завдаток. Перебирався того ж дня. На візникові приїхав і вніс у хату мікроскопичного кошика з білизною та два ящики книжок. Ліжко дала Оксана МIRONІВНА. Квартиранта звали Ісаєм. Він був не по літах серйозний і мовчазний. Сидів за своїми книжками допізна, рано вставав і виходив; а повертався додому лише ввечері. Симон Прокопович казав про нього:

— Голова, не чоловік—усе мовчить та думає...

Такої ж думки були всі мешканці двору. Такої ж думки був швець Марко, до якого Ісай заходив лагодити щиблети.

Марко одклав набік своє шило й, спочатку пожувавши повітря сухими губами, запитав:

— А як же війна, далеко?

На це Ісай відповів, м'яко всміхаючись:

— В Карачовці, завтра в нас буде.

— Ха-ха-ха... Жартуете! А справді? Я все думаю, на що нам тепер війна здалася? По моему—так не треба нам війни.

— І по-моему так само,—ще раз усміхнувся Ісай.

Підійшла Оксана МIRONІВНА. Вона стояла в себе на дверях і чула їхню розмову. Ісай і швець Марко сиділи в шевцевих сінях.

— Сьогодні з музикою салдатів на станцію вели,—сказала вона,—і так мені їх жалко... А вони йдуть і якоїсь веселої, веселої співають... А я б за ними цілий день ходила й плакала... Так мені їх жалко!

— Да,—знову взявся за шило швець,—подумати тільки: живуть собі хлопці, працюють, із дівчатами гуляють, а враз—на тобі!—забрили лоба й пішли хлопці кров'ю чужі ниви кропити... Для якого ради хазяїна?

— Так, що ради ніякого хазяїна,—це Ісай,—ми тепер самі собі хазяї, самі за себе дбаємо...

— Не скажи,—підняв пальця швець,—єсть над чоловіком хазяїн, над кожним чоловіком єсть! Над Симоном Прокоповичем хазяїн—трамвай... Над МIRONІВНОЮ—Вірочкина могила, а наді мною хазяїв аж двоє—ось оці колодки та „біленька"... Може б таки швець Марко поспав коли пізніше, чи посидів за ворітьми з сусідами—ні ж тобі, як світ—будить хазяїн: сідай, Марку, до роботи... І скажи, хлопче, хіба не сядеш? Сядеш, брате, гнеш спину перед хазяїном, бо он, бач—батальйон смерти по дворі бігає... А ти думаєш, не остогидне перед хазяїном спину гнути, хоч він і дерев'яний? Ех, хлопче, обридає! Тоді другий хазяїн переманює до себе... Горілка! Да-а,—а війна нам усе таки ні до чого!—

несподівано закінчив він і енергійно шильнув дратву в дірочку тільки-но проткнуту шилом у закаблуці.

Вернувся з роботи Симон Прокопович. Він, ідучи, скидав „діжурку“ і всміхався так, що збігалися зморшки біля очей.

— Розговори розговорюєте? Так, так! У нас в Закаспійському краї (Симон Прокопович служив у саперах у Закаспійському краї), у нас був ротний старшина, так він бувало кричить: „Розговори?! Команда була—розговори!“

Симон Прокопович надимає щоки и випинає живіт—він ротний старшина.

Ісай каже:

— А ви хіба в Закаспійському краї служили?

— А як же... В саперах!

— І мій батько теж у саперах...

— Постій, постій!—б'є себе по лобі Симон Прокопович,—в яким році?

— Не знаю... Каже, що вернувся, коли Миколу другого коронували...

— В яким місті?

— В Мерві.

— І я в Мерві. Постій! Низенький? Чорненький? Довгі руки... Добробаба!

— Добробаба!

— Значить родичі!—кричить Симон Прокопович,—я його добре пам'ятаю! Бувало ми з ним...

Оксана Миронівна глузує:

— Це вже буде старому балачок...

— Постій, постій!—одмакується від неї, як од мухи, старий,—дай з родичем побалакати... Ах ти ж причина! Скажи на милість... Так Добробаба? А я й не спитав як тебе, синок, прізвище твоє не спитав... Так Добробаба? Значить, родич...

IV.

Жахливо задушливі дні протікали в роботі. В кожного своє. Симон Прокопович перевозив громадян трамваем. Швець Марко обшивав їх взуттям. Ісай Добробаба сидів у своїй установі. Оксана Миронівна й шевцева жінка—Галя—готували чоловікам обід, а, крім того, Оксана Миронівна ходила на могилу дочки, а Галя воювала з своїм „батальйоном смерті“. Це дійсно був „смертельний батальйон“ і з-за нього жадна деревина в дворі не могла втриматися цілою. Також вони—діти—обносили сусідські садки, і Галі доводилося ще й рятувати їх від покривджених власників і відповідати перед власниками тих садків. Ввечері збиралися в Марка й Ісай читав газету. Слухав Симон Прокопович і Оксана Миронівна, і Галя. Так проходили вечори. Так було й тоді, коли в двір зайшов худорлявий, високий, з кам'яним підборіддям і гострим носом юнак і, привітавшись, безнадійним тоном запитав:

— Часом, у цьому дворі немає де кутка найняти?

Видно юнакові вже обридло тинятися по дворах, шукаючи „кутка“, і він робив останні зусилля, щоб здобути квартиру.

Вийшло так, що швець Марко міг здати куток.

— Тільки вам діти заважатимуть,—сказав він.

— Це нічого, мене вдень не буває вдома... А ввечері ж сплять вони?

— Нуда сплять! Ясно.

— То й добре.

Галя захотіла взнати, хто ж такий буде їхній кватирант. Виявилось, що він приїхав до Харкова готуватися до іспитів у технологічний інститут і оде живе без квартири (чорт зна по-якому)—ні переночувати ніде, ні... та відомо як!

Зовнішній вигляд юнака говорив за його чесність. Буває так, що глянеш на людину й віриш: цей не підведе. Юнак залишився на квартирі в Марка.

Так зростало населення двору. Вечорами за газетою сидів ще один... А вечори літні на Холодній горі, коли, як гігантська черепаха, повз двір нагору лізе вагон трамваю й освітлює будинки, що поруч, брук сірий і непривітний вдень, коли небо сине, як синь очей коханої дівчини, а здалека, внизу вогнями—сотнями, тисячами вогнів—тримить стоголосий Харків, коли чути подихи вокзалу—все віддаси за холодногогорські вечори... Ідуть, обнявшись, дівчата, розхитуються і стиха співають... Десь хлопці грають на гармонію. Згори трамвай швидко вниз до Кузінського мосту. Біля мосту продають морозиво й так приємно відчувати його смак—прохолода вечірня і крижаний холод морозива... Десь на дзвіниці співає мідь—відбивають години...

— Спати?

— Пора...

... Засипали на дворі всі, крім Ісая та нового кватиранта. Його звали Семеном. Довго світилося в їхніх вікнах, інколи до другої години й пізніше. Першим лягав Ісай. Він гасив лампу й стукав у стінку:

— Сидите, Семене?

— Га? Да-да... Сиджу, розумієте, фізику довбаю... Да, да... У вас, випадково, немає цигарки?

Через тонку стінку можна балакати.

— Підійдіть до вікна, не хочеться дверей одчиняти.

Семен брав цигарку й казав:

— Дякую... Розумієте? Піду фізику додобувати...

— Тверда?

— Тверда, розумієте...

Він чудний і розгублений цей Семен. Навіть, коли не читає, сидить мовчки і здається слухає, як до нього говорять, потім схопиться:

— Що, що? А ну повторіть, що ви сказали?—і винувато всміхається,—я, розумієте, задумався...

V.

Трапилось неминуче.

Ранком Симон Прокопович почував, що хворий, але пересилив себе й вийшов на роботу. Механично виконував він свої обов'язки і все йшлося, як і завжди. Тільки іноді здавалося, що передня скляна стінка вагону, крізь яку він дивився на шлях, наче густо взялася пилом. Симон Прокопович на зупинках протирав її рукавом „діжурки“, але коли вагон рушав знову, скло здавалося запорошеним. Кондукторша молода, низенька дівчинка з пташиним носиком і цікавими очима звернула увагу на те.

— Чого це ви,—сказала вона,—чого це ви все протираєте скло? Воно ж чистіш чистого!

Симон Прокопович злякався. Це було неминучою ознакою старости. Так вона непомітно надійшла, тихо, що й собаки не вчули й постукала

у вікно—„здоров, Симоне“... Тут уже нічого не скажеш. Це вже останні роки, а може й не роки—місяці, тижні...

Швець Марко співав „Гору високу“, коли Симон Прокопович зайшов додому. „Діжурка“ його висіла на одному рукаві, форменний кашкет з'їхав на потилицю, бакенбарди й вуса нерозчісаною щитиною розбіглися по обличчю. Він мовчки сів біля Марка. Марко не звертав на нього уваги, продовжував своє діло. Потім одклав чобіт і довго дивився на Симона. Жаль і здивовання з'явилося в нього на лиці.

— Хазяїн переманив?—сказав він і ляпнув себе долонею по коліні.

Симон Прокопович хотів щось сказати, розкривав рота, махав рукою і мовчав. Підвівся, став на порозі.

— Ха-азяїн? Не бачиш? Хазяїн!..

Пішов до себе, ліг на ліжку, довго помутнілими очима дивився в стелю й не думав, чекав, поки прийде Оксана Миронівна. Вона не приходила. Заснув у перший раз за життя у „діжурці“, зімнявши кашкета, не скидаючи чобіт... Коли Оксана Миронівна прийшла з кладовища з Віриної могили, принесла пахучих трав поставити в кімнату—вона злякалася й побігла до шевця Марка.

— Запив,—хмуро відповів швець і більше не сказав нічого.

Оксана Миронівна сіла біля ліжка, де лежав Симон, і дивилася на нього. Він не прокидався. Тоді обережно витягла з-під голови в нього кашкета, обтрусила пір'я й повісила на гвіздок біля ліжка, стягла чоботи. Симон не прокидався. Лежав довгою живою колодою. Посадовила й стягла „діжурку“. Спав.

Надходив присмерк.

Важко... Вагою лягало повітря в кімнаті на голову...

Симон Прокопович ніколи не пив.

Сиділа без дум і, не запалюючи світла, лягла, також вперше пославшись окремо долі. І це було образою. Не спала, коли прийшов Ісай. Він запалив світло в своїй кімнаті й сів до книжок. Проходили хвилини. Була тиша, лише чути було дихання Симонове та шелест сторінок Ісаєвої книги. В глибоку північ, коли Оксана заснула важким глибоким сном, Симон Прокопович прокинувся.

— Саню...

Мовчанка у відповідь.

— Саню...

— Санько!

— Саню!

Ісай не розумів у чому річ. Він не знав, що Симон Прокопович запив.

— Води...—хрипів Симон.

— Санько!

— Саню...

— Санько!

Ісай вийшов до нього. Оксана Миронівна спала. Він дав Симонові Прокоповичу води, розбудив її й пішов до себе. Чути було:

— Напився... Треба було? Тепер плачеш...—докоряла Оксана Миронівна. Симон дійсно плакав...

... До Ісаєвого вікна підійшов Семен.

— У вас, часом, немає хліба? Я, розумієте, забув купити... Їсти хочеться, не можу заснути!

Ісай знав—Семен бреше, в нього немає за що купити хліба вже другий тиждень і невідомо, як він живе. Тепер він цілими днями

сидить над книжками й лише на годину йде до міста, каже до товаришів. Ісай знайшов приготувану йому вечерю і віддав. Семен їв біля вікна.

— Розумієте,—сказав він, подякувавши,—в мене скоро іспити... Мені треба ще багато прочитати про радіо... У вас немає, часом, книжки про радіо?

... Швець Марко співав:

Разве тето есть жона?

Тето ж ідол,—сатана.

Симон Прокопович підійшов і сів на порозі.

— Співаєш?

— Співаю...

— Ну, співай..

Але на цей раз Марко не сказав:

— Ступай!

Вони сиділи мовчки. Нарешті Симон Прокопович сказав:

— Голова болить.

— Похмилитись треба...

Симон Прокопович озирнувся. Не хотів, щоб почувла дружина.

— Дай трішечки.

Підходячи до Кузинського мосту, Симон Прокопович бачив, як на двоповерховому будинку біля кіна встановлювали антену для радіо.

VI.

З Басейної вагон звернув на Пушкинську. Згори покотився швидко. Зелена Пушкинська залишалася позаду.

Боліла голова й туманіло в очах, а день був сонячний, серпневий, і над Харковом звисало білувате небо, теж наче запорошене пилом. Симон Прокопович машинально керував вагоном. Думалось. Зупиняв вагон на встановлених місцях, слухав дзвоники кондукторів, як і завжди ясний дзвін переднього вагону і хрипкий „прицепу“, знову вагон ішов повз третій район міліції, повз поліклініку, зупинявся на розі біля будинку „Радянського Села“. Такі думи були, ніби немає трамваю, і це не вулиці строкатого Харкова з брудними річками, з криком газетників і шумом багатоголосого натовпу, а степовий затишок, коли сидиш під хатою на призьбі, а десь далеко співають парубки й дівчата про молодість, що не вернеться, як листя: попливла молодість за водою... Немає... Така старість — іти в інваліди, отримувати копійчану допомогу... І ще справа не в допомозі—він заробив її своїм трудовим життям. Головне: він уже нездатний до роботи. Це так. Він уже нездатний. Важко вставати вже ранком. Додому йде стомлений, розбитий. Раніш задоволенням було після трамвая пройтися додому на Холодну гору пішки, відчувати своє тіло, його рухи, а тепер і додому їздить. Це так—це неминуча старість... Замислився, не вчув дзвоника. Вагон стояв на розі біля „Радянського Села“. Вийшов на ганок кондуктор—хлопчисько в форменному кашкеті з гаманом через плече.

— Симоне Прокоповичу, заснули?—жартуючи.

Жартом вразив старого. Симон Прокопович пустив вагон. Повз будинок колишньої синагоги, там, де тепер єврейський робітничий клуб, повз Харківське медичне товариство—вагон розгойдуючись із скриготінням коліс помчав, поніс... Ногою роздратовано дзвоник надавлює. Дзень! Дзень! Дзень! А на вулиці порожньо. Тільки пішоходами тим боком, де тінь, проходять розморені сонцем громадяни. Трамвай за ріг, там, де автокефальний собор святого Миколи—дівчина з кошиком

через дорогу—дівчині з кошиком смерть... Трамвай, як смерть, нестримний, вперед, а дівчина збожеволіла від жаху, біжить уперед рейками, тікає. Неслухняною рукою—зворотній хід і гальмо. Вагон смикнуло, оддало до причепу. Хитнулися пасажери, закричали—катастрофа! Дівчина лежала посеред дороги, поперек рейок не мертва—жива, злякана, непритомна...

Симон Прокопович хмурих брови, наїжачились вуса й бакенбарди, скинув важку „діжурку“ й повісив на гачок... Вагон далі з площі Тевелева повз палац праці—площа Рози...

... Біля Кузинського мосту встав, пішов угору Кладовищенською вулицею. Боявся, як завжди, сплигувати на-ходу біля свого будинку. Ішов—довгий, сухорлявий, заклавши руки за спину, нагинався вперед. Зайшов до Марка. Сів на порозі...

— Єсть у тебе, Марку?

— Не давайте йому!—вибігла з хати Оксана МIRONІВНА.

— Дай, Марку...

Марко підвівся з свого триногого, оббитого шкірою, стільчика.

— Зразу дам... Треба, Оксано МIRONІВНО, не можна не дати... Душа потребує, скучає... Ех, ти, сукиного сина, стерво!

Симон Прокопович випив шклянку й пішов у хату. Ісай сидів за книжками. Ісай Добробаба—син Гната Добробаби, що служив разом із Симоном Прокоповичем у Закаспійському краї. Симон Прокопович почав щось говорити про Закаспійський край, але горілка розібрала його і він пішов спати...

VII.

Збожеволів Семен.

Вже мусили бути іспити. Він ходив зранку на кладовище з книжками й не приходив до вечора. Увечері з'їдав шкуринку сухого хліба, запиваючи її теплою водою. Підходив до Ісаєвого вікна, просив цигарку і знову йшов „додовбувати фізику“. Він пожовтів і схуд. Його кам'яне підборіддя ще більше випиналося, а ніс подовшав і став ніби ще гостріший. На ньому висів одяг як на манекені, і рухи в нього були наче в балаганної ляльки—її дьоргають за вірвовочку, вона махає руками й переставляє ноги.

Того вечора вперше заговорив гучномовець на двоповерховому будинку, що біля кіна. Подвір'я спало. Лише Ісай сидів біля вікна і слухав мелодійне тремоло домр і воно нагадувало йому трипотіння осикового листу, коли несподівано свіжий вітер пролетить і затихне: осикове листя тримтить тоді форте й п'янісимо...

За стінкою чути було—Семен ходив по кімнаті розмірено: чотири кроки... Зупинка... три кроки... зупинка... чотири кроки...

Мелодійні домри змовкли. Хтось нерозбірливо промовляв так, що долітали лише окремі слова. До Ісаєвого вікна підійшов Семен і сказав:

— Я далі не можу так... Я кричатиму... Ви чуєте, як вони катують мою матір? Це найгірша кара катувати мелодіями домр... Розумієте, Ісаю, це так можна було тільки в середніх віках... А вона безневинна жінка. Вона не хоче виказати, де я.—Мене обвинувачують у бандитизмі... Слухайте, слухайте знову: Ало! Ало! „Ало“—це значить, розумієте, мою матір звуть Ала, Ангеліна, це кличний відмінок від імени власного „Ала“...

Радіо змовкло й через кілька хвилин Семен заспокоївся, наче забув, про що він говорив. Він довго тер долонями лоба й дивився на збен-теженого Ісаю.

— Ага... Про що я говорив? Розумієте, в мене завтра іспити, перший день, а я не можу заснути... В мене неодмінно щось спитають з радіо, але я нічого не знаю про радіо—в старих підручниках, розумієте, немає нічого, а щось купити з нової літератури в мене немає грошей... Розумієте?

Гучномовець після хвилинної перерви знов посилав мелодії віолончели в супроводі роялю.

— О! о! о!—крикнув несамовито Семен і схопив Ісая за руку.—Вибагливість цих новітніх інквізиторів не знає прикладів—віолончель... Моя мати любить віолончель, вона плаче під її звуки—вона викаже мене, це ж на неї вплине, як гіпноз. Ви розумієте, що таке гіпноз? То—рама!—то-рама!—том-та-ра-ра-рама!—проспівав Семен,—шарлатан То-рама володіє секретом гіпнозу, а він шарлатан—це відомо... А в цих інквізиторів до послуг наука!

Ісай слухав мовчки ввесь час, але він хвилювався долею цього юнака.

— Йдіть спати, виспитесь гарненько, у вас завтра іспити... Хочете цигарку? Справді, вам не вадило б відпочити!

— Але як я можу спочивати, коли наді мною висить таке обвинувачення, це ж неможливо, я маю документи, що свідчать... Він витяг із кишень пачку документів. Ісай побачив серед них червоноармійську книжку, посвідчення продзагонів, папірець, що свідчив за роботу в ЧК.

— Ви бачите? Ви мені вірите?—знову схопився за Ісая Семен.—Це для мене питання життя... Між іншим, ви знаєте, Маркс—Карло Маркс—не був колективіст. Він писав: Пролетарі всіх країн, єднайтеся,—а ми пишемо,—пролетарі всіх країн, єднайтесь... Без я, бо ми колективісти, а в нього „я“—індивідуум переважав, він був індивідуаліст... О! о! о!..

... Карета швидкої допомоги забрала Семена, а через годину в Симона Прокоповича почалася маячня. Він метався на ліжкові й викрикував уривчасті слова про Мерв, Закаспійський край, японську війну й генерала Куропаткина.

— Гнат... Добробаба... Г-г-гнат... Г-г-гнат... Санічко, йди сюди... Санічко, Санько! Пече-е-е...

Оксана МIRONІВНА не спала всю ніч. Не спав також Ісай. Він сидів біля вікна, поклавши голову на руки й ридав із тоски. Проходила ніч, блідшав Чумацький шлях, сірів граніт бруку й двома залізними холодними гадами блищали на ньому трамвайні рейки...

Симон Прокопович у маячні плакав і кричав, що це він винний, що в них немає дітей... Що він хворів на трипер і втратив здібності запліднювати... Знову гнітив Оксану МIRONІВНУ невиправданий „гріх“ і думала вона, чому ж від чужого чоловіка не було дитини.

Вранці швець Марко не співав своєї улюбленої пісні. Він сидів біля варстату, перед ним стояла пляшка сорокоградусної й круто посолені огірки... Симон Прокопович заснув. Оксана МIRONІВНА пішла на кладовище на могилу Вірочки, плакати й молитися... Але на Вірочкиній могилі якісь хулігани напаскудили...

... Симон Прокопович помер.

Семен на Сабурці.

Оксана МIRONІВНА ходить на кладовище.

Швець Марко п'є й співає свої три улюблені пісні.

Галя родить дітей—батальйон смерті підростає.

Ісай не вижив довго на квартирі. Виїхав на іншу...

І вже осінь.

Я самітній іду на мою Холодну гору.

Дош. Мряка.

Я подалі ховаю в рукава закоцюблі руки, втягаю голову в плечі...

На дахові кінематографу горять літери світлової реклами.

Повзе нагору—як гігантська черепаха—вагон електричної залізниці,
а з гори вниз із грюкотом швидко, зупиняється біля Кузинського
мосту...

Я йду й думаю і ніяк не можу згадати, що нагадує мені цей саміт-
ний лихтар, поставлений на Кладовищенській вулиці проти водорозбір-
ної будки...

Я ще не скоро з'їду з Холодної гори.

Маріупіль—Харків—Червоноград
1927 р.